

Misna szövegolvasás

9. Nezikin rend, Szanhedrin traktátus:

Római jog, büntetőjog és a Szanhedrin

Biró Tamás

biro.tamas@btk.elte.hu, <http://birot.web.elte.hu/>

2020. április 29 – május 06.

Praktikus dolgok

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-Misna/>

Kérdés az előző heti prezentációval kapcsolatban?

<http://birot.web.elte.hu/Misna> (a félév végéig)

- Sillabusz: <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-Misna/Misna-2020.pdf>

- Biró Tamás: birot@or-zse.hu , birot@birot.hu

<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>

- Fogadóóra: email-es egyeztetés alapján.

- Pótlás, ha elmaradna óra?

Követelmények

Jegyszerzés:

- (A) 2 kredit: rövid írásbeli vizsga a vizsgaidőszak elején
az előadásokon elhangzott fogalmakból és feldolgozott részletekből.
- (B)
- (C)
- (D) 2 kredit: rövidebb szemináriumi dolgozat, a vizsgaidőszak harmadik hetéig leadva.
- (E)

A Misna szerkezete

(ismétlés)

- Hat rend (*szeder*, סדר)

1. *Zeraim* ('magvak')

2. *Moed* ('ünnep, idő')

3. *Nasim* ('nők')

4. *Nezikin* ('károk')

5. *Kodasim* ('szentségek')

6. *Tohorot* ('tisztaság[ok]')

- 63 traktátus (*maszekhet / maszekhta*, מסכת / מסכתא)

- 525 fejezet
(*perek*, פרק)

- 4224 misna משנה
(kisbetűvel!)

FACTSHEET:

Nezikin rend

- Rend (*szeder*): *Nezikin* ('károk', a Misna 4. rendje)
- Traktátus (*maszekhet*): 10 traktátus
 - Baba kama,* *Baba mecia,* *Baba batra,*
 - Szanhedrin,* *Makkot,*
 - Sevuot,* *Edujot,*
 - Avoda zara,* *Avot,* *Horajot*
- Fejezetek száma: 73 fejezet (+ Avot 6 = *Kinjan Tora 'a Tóra megszerzése'*)
- Fő témák: polgári jog, büntető jog és eljárásjog; „egyebek”
- Tórai forrás, alapszöveg, háttér: lásd az egyes rendeknél.

Nezikin rend

1.	<i>Baba kama</i>	10 fejezet	<i>polgári jog: károk, kártérítés</i>	} Nezikin traktátus, amelyet három részre bontottak: „első kapu”, „középső kapu”, „utolsó kapu”.
2.	<i>Baba mecia</i>	10 fejezet	<i>polgári jog: tulajdonjogjog...</i>	
3.	<i>Baba batra</i>	10 fejezet	<i>polgári jog: ingatlanjog...</i>	
4.	<i>Szanhedrin</i>	11 fejezet	<i>büntetőjog (halálbüntetés)</i>	} Szanhedrin traktátus, amelyet két részre bontottak: halálbüntetés, testi fenytés.
5.	<i>Makkot</i>	3 fejezet	<i>büntetőjog (botütés)</i>	
6.	<i>Sevuot</i>	8 fejezet	<i>bíróság előtti eskü (és fogadalmak, stb.)</i>	
7.	<i>Edujot</i>	8 fejezet	„tanúságtételek”: rabbik a korábbi rabbik tanítására vonatkozóan (<i>bo ba-jom</i> : II. Gamliel leváltásának és Eleazar ben Azarja megválasztásának napján?)	
8.	<i>Avoda zara</i>	5 fejezet	<i>bálványimádás</i>	
9.	<i>Avot</i>	5(+1) fejezet	„ <i>Pirké avot</i> ”: etikai tanítások (ld. félév elején)	
10.	<i>Horajot</i>	3 fejezet	<i>téves tanítás utáni áldozat (rabbi, főpap, király)</i>	

Polgári és büntető törvények a Tórában,
valamint összehasonlító jogtörténet

Törvénykódexek a Tórában

- Dekalógus / Tízparancsolat: Exod. 20 és Deut. 5
- Szövetség könyve: Exod. 20,22 – 23,19
- Szentség törvénye: Lev. 17 – 26
- Deuteronomiumi törvénygyűjtemény: Deut. 12 – 26
- Papi kultikus rendelkezések az áldozatokról (Lev. 1 – 7) és a rituális tisztaságról (Lev. 11 – 15). Egyéb előírások, stb.

Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése*
(Budapest, 1986), pp. 119 ff.

Törvénykódexek a Tórában

Albrecht Alt után:

- Kazuisztikus jog:

- Részletes tényállás, konkrét körülmények bemutatva (pl. Exod 21-22, Deut)
- Ex 21,18-19: *„Ha (כִּי) férfiak civakodnak, s az egyik ököllel vagy kővel úgy megüti a másikat, hogy nem hal meg ugyan, de ágynak dől, akkor, ha (אִם) már felkel és bottal jár, a másik, aki megütötte, maradjon büntetés nélkül, de kárpótolnia kell amazzt a munkavesztéséért, és gondoskodnia kell teljes gyógyulásáról”*

- Apodiktikus jog:

Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése* (Budapest, 1986), pp. 120 ff.

Törvénykódexek a Tórában

(Albrecht Alt nyomán)

- Kazuisztikus jog:
- Apodiktikus jog:
 - Egy parancs vagy tilalom, nem részletezett tényállás, rövid és ritmikusan megformált mondatok sorozata (ugyanazzal a büntetéssel, ha van büntetés).
 - Exod 21,12-17: *„Aki a másikat úgy megüti, hogy belehal, azt halállal kell büntetni... Aki megüti apját vagy anyját, azt halállal kell büntetni. Aki elrabol egy embert – akár eladja, akár hatalmában tartja – azt halállal kell büntetni. Aki apjával vagy anyjával méltatlanul bánik, azt halállal kell büntetni.”*
 - Átkok sorozata (Deut 27: *„Átkozott, aki...”*).
 - Rövid tilalmak (és előírások, parancsok) sorozata (אל + imperf. Sg. 2. masc.).

Párhuzamok a XII táblás törvények és Exod. között

- Éjszakai betörés

Si nox furtum faxsit, si im occisit, iure caesus esto. (XII tab. 8,12)

Ha [valaki] éjszaka követi el a lopást, [és] ha [a meglopott] megöli őt, az ölés jogos legyen. (Megj.: a következő törvény töredékesen maradt fenn, de úgy kezdődik: „Nappal...”)

(א) אִם-בַּמַּחֲתָרָת יִמָּצֵא הַגֵּנֵב וְהִכָּה וְיָמַת אִין לוֹ דָּמִים.

(Exod. 22,1-2a)

(ב) אִם-זָרְתָה הַשָּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ...

¹Ha [éjszaka] a tolvajt betöréssel éri, és úgy megverik, hogy meghal, nem számít vérontásnak. ²De ha ez napvilágnál történik, akkor vérontásnak számít... (RUF)

Párhuzamok a XII táblás törvények és Exod. között

- A lopás büntetése kétszeres

Si adorat furto, quod nec manifestum erit, duplione damnum decidito. (XII tab. 8,16)

Ha olyan lopás miatt perelnek, amelynél nincs tettenérés, a büntetés kétszeres legyen.

(Exod. 22,3) אִם-הִמָּצָא תִּמְצָא בְּיָדוֹ הַגְּנוּבָה מִשׁוֹר עַד-תְּמוֹר עַד-שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלֹם

³Ha élve találják meg nála a lopott jószágot, akár marha, akár szamár, akár juh az, kétszeresen kell megtérítenie. (RUF)

Vö. *Exod.* 21,37 is: „Ha valaki marhát vagy juhot lop, és levágja vagy eladja, akkor öt marhát adjon kártérítésül egy marháért és négy juhot egy juhért.”

Párhuzamok a XII táblás törvények és Exod. között

- Állatok okozta károk: öklelés

Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur, ... lex (XII tabularum) voluit aut dari id quod nocuit ... aut aestimationem noxiae offerri. (XII tab. 8,6)

If a quadruped is said to have caused damage an action shall lie therefor ... either for surrendering that which did the damage to the aggrieved person ... or for offering an assessment of the damage.

(כח) וְכִי-יִגַח שׁוֹר אֶת-אִישׁ אוֹ אֶת-אִשָּׁה וְמָת--סָקוּל יִסְקַל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת-בְּשָׂרוֹ וַיִּבְעַל הַשׁוֹר נָקִי (כט) וְאִם שׁוֹר
נִגַח הוּא מִתְמַל שְׁלֵשָׁם וְהוּעַד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה-הַשׁוֹר יִסְקַל וְגַם-בְּעַלָּיו יוּמָת. (Exod. 21,28-29)

²⁸Ha egy ökör felöklel egy férfit vagy egy nőt úgy, hogy az belehal, akkor meg kell kövezni az ökröt, és a húsát nem szabad megenni. Az ökör gazdája azonban ártatlan. ²⁹De ha az ökör már korábban is öklelős volt, és erre figyelmeztették is a gazdáját, mégsem vigyázott rá, és ezért ölt meg egy férfit vagy egy nőt, akkor az ökröt meg kell kövezni, és a gazdájának is meg kell halnia. (RUF)

Párhuzamok a XII táblás törvények és Exod. között

- Állatok okozta károk: más mezejének lelegetése

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat eamque ego immisso pecore depascam, ... neque ex lege XII tabularum de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie ... agi posse.
(XII tab. 8,7)

If fruit from your tree falls onto my farm and if I feed my flock off it by letting the flock onto it. ... no action can lie against me either on the statute concerning pasturage of a flock, because it is not being pastured on your land, or on the statute concerning damage caused by an animal ...

כִּי יִבְעֶר-אִישׁ שָׂדֵה אֹ-כֶרֶם וְנִשְׁלַח אֶת-בְּעִירָהּ וּבְעֶר בְּשָׂדֵה אֲחֵר מִיֵּטֵב שָׂדֵהוּ וּמִיֵּטֵב כֶּרֶםוֹ יִשְׁלֵם. (Exod. 22,4)

⁴Ha valaki mezőt vagy szőlőt legeltet le úgy, hogy ráengedte az állatát, és az a más mezején legelt, az térítse meg a kárt mezeje vagy szőlője legjavából. (RUF)

Római jog – *mint a Misna kontextusa*

• Ősi római jog: *alapok lefektetése, kidolgozás*

- Kezdetek: a *XII táblás törvények* (i.e. 450 körül)
- Köztársaság és korai császárjog: számos jogalkotó, jogértelmező → számos mű.

• Érett és kései klasszikus kor: *megszilárdulás, szisztematizálás*

A „legnagyobb öt” jogtudós:

- Gaius (kb. i.sz. 130–180); Papinianus, Paulus, Ulpianus, Modestinus (3. sz. eleje)
= **A Misna keletkezésének az ideje:** párhuzamok (! vagy ?) pl. Gaius: *Institutiones* (magánjogi tankönyv)

• A római jog kodifikálása: *kodifikáció*

- I. Justinianus: *Corpus Iuris Civilis* (Keletrómai Birodalom, 529. április 7.)
Justinianus átveszi Gaius tankönyvének címét, szerkezetét, és részben szövegét is.

törvény és interpretáció!

Vö. Talmud

• A római jog utóélete (a mai napig) *értelmezés*

- Középkori jogtudomány: a justinianusi római jog értelmezése.
- Nem hatályos, de az újkori törvénykódexekre és jogi gondolkodásra máig hatással.

Vö. középkori halakhisták: Talm/Misn-kommentárok, kódexek, responsumok

A jog két ága Ulpiánus (kb. i.sz. 170–228) jogelméletében (valamint azóta...)

Közjog

ius publicum

„ami a közérdekű
életviszonyokat szabályozza”

- Alkotmányjog
 - Közigazgatási jog
 - Büntetőjog
- + pénzügyi jog, nemzetközi közjog, stb.

*Az állam és a
közintézmények
működ(tet)ése*

Magánjog

ius civile

„ami a magánérdekű
életviszonyokat szabályozza”

- Polgári jog → vö. *jövő hét*
 - Családjog → vö. *Nasim*
 - Kereskedelmi jog (vö. *mKidd 1:4–5*)
- + munkajog, agrárjog, stb.

A jog két ága Ulpiánus (kb. i.sz. 170–228) jogelméletében (valamint azóta...)

Közjog

ius publicum

„ami a közérdekű
életviszonyokat szabályozza”

- Alkotmányjog
- Közigazgatási jog
- **Büntetőjog**

+ pénzügyi jog, nemzetközi közjog, stb.

Magánjog

ius civile

„ami a magánérdekű
életviszonyokat szabályozza”

- **Polgári jog**
- Családjog
- Kereskedelmi jog

+ munkajog, agrárjog, stb.

A klasszikus jog két legnagyobb területe

Büntető jog

- Büntető alanyi jog
- Büntető eljárásjog
- Büntetés-végrehajtási jog

Polgári jog

- Személyek joga
- Dologi jog
- Kötelmi jog
- Polgári eljárásjog

A klasszikus jog két legnagyobb területe

Büntető jog

- Vádló (pl. ügyész) és vádlott
- Bizonyítási teher a vádlón:

*Ei incumbit probatio qui dicit,
non qui negat.*

'Azon nehezedik a bizonyítás [terhe],
aki állít, nem [azon], aki tagad.'

(Iulius Paulus Prudentissimus [2-3. sz]-nak tulajdonítva)

ÁRTATLANSÁG VÉLELMÉ

- Jobb a bűnös felmentése,
mintsem az ártatlan elítélése.

Polgári jog

- Felperes és alperes
- Bizonyítási teher a felperesen:

המוציא מחבירו עליו הראיה
Ha-moci me-ḥavero, alav ha-reaja.

'Aki kivesz [követel] a társától,
azon a bizonyítás [terhe].'

(pl. *bBaba kama* 46a és b)

BIRTOKVÉDELEM

(tényvédelem, és
nem jogvédelem)

- „Nulla összegű játék”: ami az egyik
félnek kedvez, az rossz a másik félnek.

FACTSHEET: *Szanhedrin traktátus*

- Rend (*szeder*): *Nezikin* ('károk', a Misna 4. rendje)
- Traktátus (*maszekhet*): *Szanhedrin* (a renden belül a 4. traktátus)
- Fejezetek száma: 11
- Fő téma: büntetőjog és büntetőeljárás jog
- Tórai forrás: számos, lásd az egyes témáknál
- Érdekesség: Számosan próbálták a Jézus-pert a *Szanh.* traktátus fényében rekonstruálni, a különbségek ellenére. A rekonstrukció természetesen számos hipotézisre épül, mind a „történeti Jézus”, mint a halákhák korabeli alkalmazását illetően.

Érdekesesség

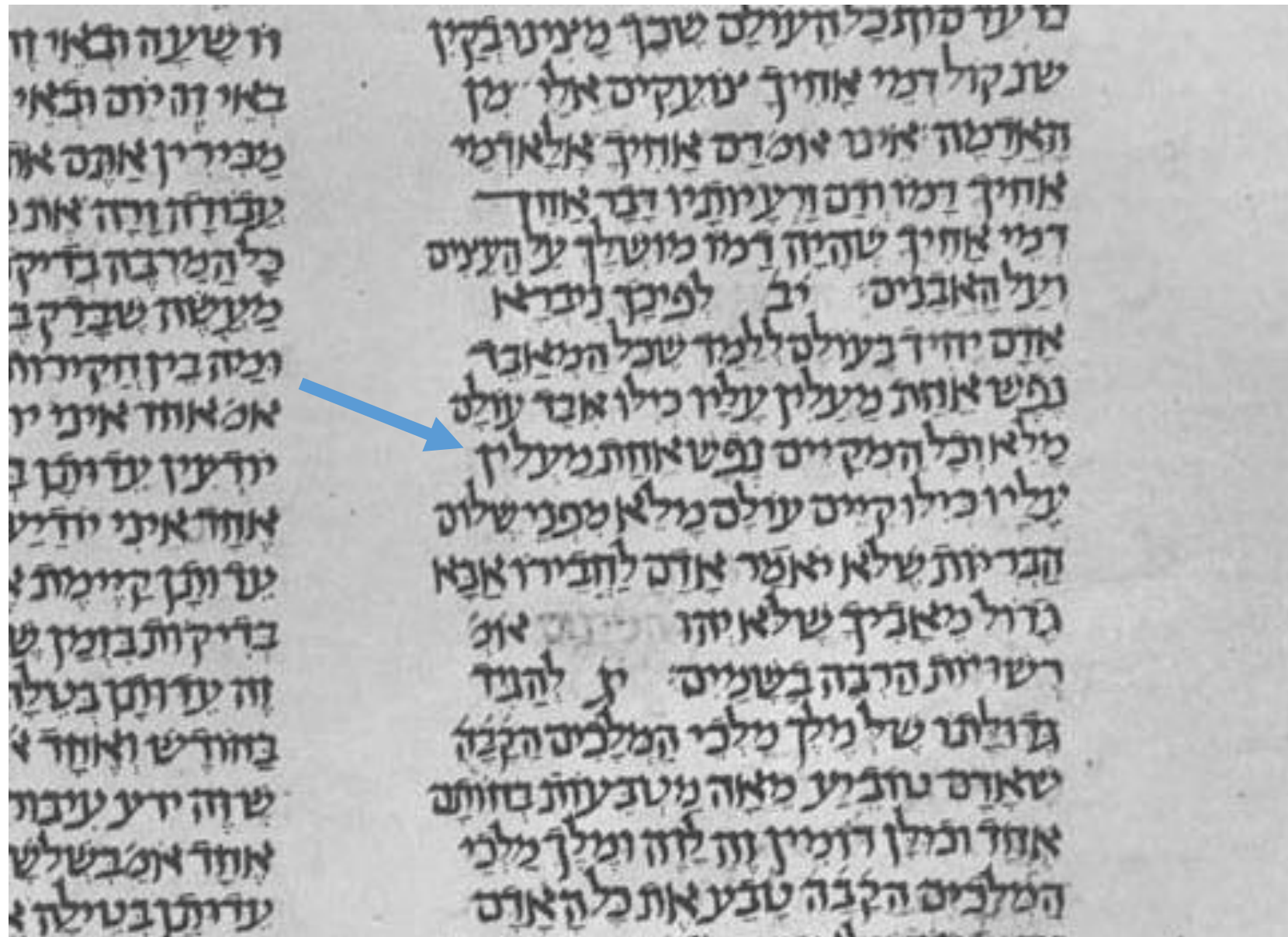
(...) לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך, שכל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא. וכל המקים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאלו קים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך (...)

mSzanh. 4:5

(...) azért lett az ember egyedül teremtvé, hogy azt tanítsa [ezzel a Tóra] neked, hogy bárki, aki egyetlen lelket elpusztít Izraelből, úgy számítja fel neki a Szentírás, mintha egy teljes világot pusztított volna el. És bárki, aki egyetlen lelket fenntart [megment] {Izraelből}, úgy számítja fel neki az Írás, mintha egy teljes világot tartana fenn.

És a teremtmények békéjéért [is lett az ember egyedül teremtvé], nehogy az mondhassa az egyik ember a másiknak: az apám nagyobb a te atyádnál! (...)

Mishnah Sanhedrin 4:5 – Ms. Kaufmann

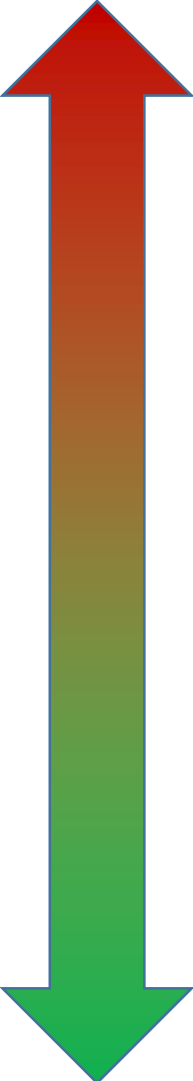

A budapesti Kaufmann-kódex (az MTA Keleti Gyűjteménye ún. *Kaufmann-gyűjteményében*) a legjelentősebb Misna-kézirat.

A halákha mint jogrendszer

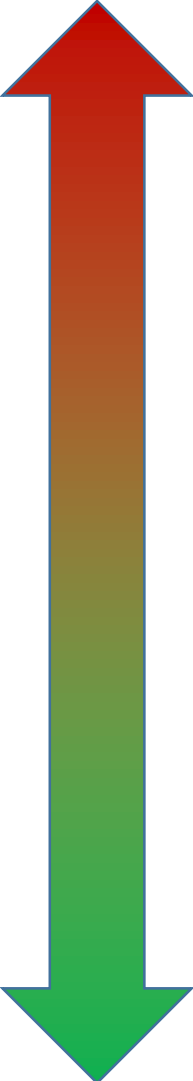
Halákhikus szabályok spektruma

ISMÉTLÉS

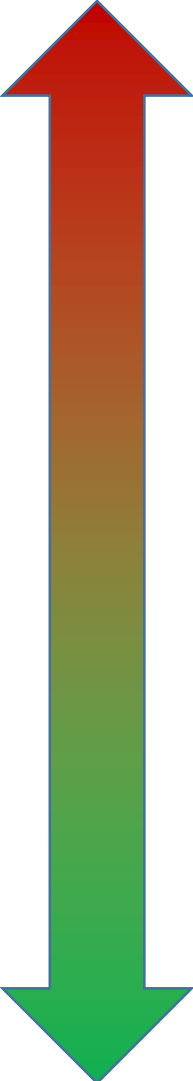
-
- Az [írott] Tórában leírt törvény [„írott tan”]
 - Az [írott] Tórában csak implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - Rabbinikus rendelet
 - Szokás (*minhag*)

Halákhikus szabályok spektruma

ISMÉTLÉS

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbinikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Például (de nem kizárólag)
Hillél 7 vagy r. Jismael 13
hermeneutikai szabálya révén
a Tórából kikövetkeztetve

Pl. askenáz / nyugati askenáz / holland askenáz

Modern jelenség. Pl. haszid közösségek.

Hermeneutikai szabályok

Szifra:
tanaitikus = halakhikus
midrásgyűjtemény
Leviticushoz

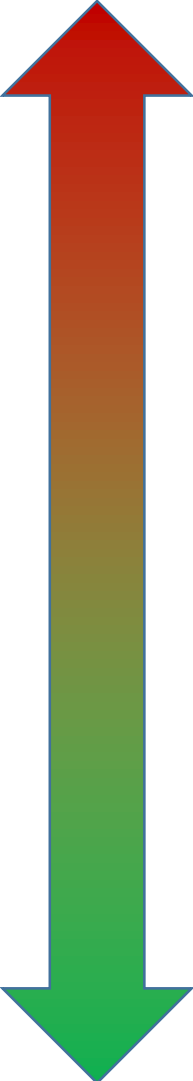
Rabbi Jismael 13 szabálya (*Szifra* bevezetése):

1. *Kal va-ḥomer*: a könnyebbről a nehezebbre való következtetés („annál inkább”)
2. *Gezéra sava*: következtetés abból, hogy azonos szó fordul elő két bibliai versben
3. *Binjan av*: egy vagy két versben található speciális esetből történő általánosítás
- 4-6. *Klal ufrat, Prat uklal, Klal ufrat uklal*: az általános és a speciális eset sorrendje
- 7-11. Általánosból kiemelt speciális esetek
12. *Davar ha-lamed me-injano, davar ha-lamed mi-szofo*
13. *Sené ketuvim hamakḥisim ze et ze...*: két egymásnak ellentmondó bibliai vers, majd jön egy harmadik, amelyik feloldja az ellentmondást.

Pardesz = a bibliaértelmezés négy szintje

1. Psat: ('egyszerű') szó szerinti jelentés.
2. Remez: ('utalás') allegorikus jelentés.
3. Dras: ('kutató, magyarázó') kreatív olvasaton alapuló értelmezés, új jelentésrétegek felfedezése, gyakran a mondat alapos nyelvi vizsgálatából kiindulva („ugródeszka”).
4. Szod: ('titok') misztikus jelentés.

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Vö. Deut. 17:8-13;
Deut. 1:16; Deut. 16:18

Pl. askenáz / nyugati askenáz / holland askenáz

Modern jelenség. Pl. haszid közösségek.

A rabbinikus törvény tórai forrása

Deut 17:

9. És menj be a Lévíta-papokhoz és a **bíróhoz, aki lesz majd abban az időben**; és kérdezd meg őket, és ők tudtul adják néked az ítéletmondást.

10. És annak a mondásnak értelme szerint cselekedjél, amelyet tudtul adnak néked azon a helyen, a melyet kiválaszt az Úr; és vigyázz, hogy mind a szerint cselekedjél, amint tanítanak téged.

11. A törvény szerint **cselekedjél, amelyre tanítanak téged**, és az ítélet szerint, a melyet mondanak néked; el ne hajolj attól a mondástól, amelyet tudtul adnak néked, se jobbra, se balra.

A rabbinikus törvény tórai forrása

*Egyben a
rabbinikus bírászkodás
tekintélyének is
forrása*

Deut 17:

9. És menj be a Lévíta-papokhoz és a **bíróhoz, aki lesz majd abban az időben**; és kérdezd meg őket, és ők tudtul adják néked az ítéletmondást.

10. És annak a mondásnak értelme szerint cselekedjél, amelyet tudtul adnak néked azon a helyen, a melyet kiválaszt az Úr; és vigyázz, hogy mind a szerint cselekedjél, amint tanítanak téged.

11. A törvény szerint **cselekedjél**, amelyre tanítanak téged, és az ítélet szerint, a melyet mondanak néked; el ne hajolj attól a mondástól, amelyet tudtul adnak néked, se jobbra, se balra.

Ellentmondások tűrése

- Gyakorlati halákha (*halakha le-maasze*, הלכה למעשה):

1. Az egyén (hívő),
2. A tanító / rabbi / vezető, és
3. A bíróság számára

Dönteni *kell*: szabad vagy tilos? kötelező vagy nem? tiszta vagy tisztátalan?

- „Elméleti” halákha:

Csupán egyik cél a gyakorlati halákha meghatározása.

Fontosabb cél a Tóra-tanulás *le-sem samajim / li-smah* („az ég kedvéért”).

Ezért érdekesek a kisebbségi vélemények és a nem aktuális témák is.

- Aggáda:

Vö. m Szanh. 10:1 a következő dián.

Az ellentmondások senkit nem zavarnak, amíg ugyanaz az „üzenet”.

Misna Szanhedrin 10:1

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר "וְעַמֶּךָ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֹצֵר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יָדִי לְהִתְפָּאֵר". וְאֵלֹהֵי שָׂאִין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאַפִּיקוֹרֵס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרָא בְּסִפְרֵים הַחִיצוֹנִים, וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמִּכָּה וְאוֹמֵר "כָּל הַמִּתְלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ". אֲבָא שְׂאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגָה אֶת הַנְּשִׁים בְּאוֹתֵי־תֵיּוֹ:

Egész Izraelnek része van az eljövendő világban, amint meg lett mondva: „*Néped pedig valamennyien igazak, örökre fogják bírni az országot, ültetvényeim csemetéje, kezeim műve a magam megdicsőítésére*” (Jesaja 60,21). **És ezek azok, akiknek nincs részük az eljövendő világban:** aki azt mondja, hogy a halottak feltámadása nem a Tórából [származik], és [aki azt mondja, hogy] a Tóra nem az égből [származik], és az **apikóresz**. **Rabbi Akiva azt mondja:** az is, aki apokrif könyveket olvas, és az, aki [varázsigeként a következőt] mormolja: „*mindama betegséget, melyet Egyiptomra bocsátottam, nem fogom rád bocsátani, mert én vagyok az Örökkévaló, a te gyógyítód*” (Exod. 15,26). **Abba Saul mondja:** az is, aki az [isteni] nevet betúí szerint ejti ki.

Miért jegyzi fel a Misna az ellentmondásokat?

(A traktátus első három misnája Hillél és Sammáj véleményét sorolja fel több kérdésben.)

mEdujot 1:3

(...) és a bölcsek elfogadták a véleményüket.

mEdujot 1:4

*De [akkor] miért jegyzik fel Sammáj és Hillel véleményét feleslegesen?
Hogy a következő generációk számára azt tanítsák, hogy az ember ne ragaszkodjék a véleményéhez. Hiszen a világ atyái [Hillel és Sammáj] sem ragaszkodtak a véleményükhöz.*

Edujot traktátus (Nezikin rend):
nem tematikusan, hanem a források szerint elrendezett „tanúvallomások” arról, hogy miket tanítottak a régi bölcsek (Hillél és Sammáj; Bét Hillél és Bét Sammáj; stb.). Szerkezete alapján a Misna legkorábbi rétege? Javnéban vagy II. Gámliel elmozdítása után?

Miért jegyzi fel a Misna az ellentmondásokat?

Babiloni Talmud Eruvin 13b:

א"ר אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה
הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו
יצאה בת קול ואמרה **אלו ואלו דברי אלהים חיים הן** והלכה כב"ה

וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן
מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי ב"ש
ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן

*Rav Abba azt mondta, hogy Smuel azt mondta: Bét Hillel és Bét Sammáj három éven keresztül vitázott. Egyikük azt mondta: „a halákha a véleményünket követi”. És a másikuk azt mondta: „a halákha a véleményünket követi”. Ekkor kijött a Bat Kol [isteni hang], és bejelentette: „**Ezek is és azok is az élő Isten szavai**. De a halákha Hillel iskolája szerint van!” Ha ezek is és azok is az élő Isten szavai, mivel érdekelt ki Bét Hillel, hogy őket kövesse a halákha? Mert kedvesek és szerények voltak, és a sajátjukat és Bét Sammáj tanítását is tanulták. Sőt, a sajátjuk elé vették [a tanulás/tanítás során] Bét Sammáj tanítását.*

Miért jegyzi fel a Misna az ellentmondásokat?

Misna Edujot 1:5

(a két oldallal ezelőtt idézett misna folytatása)

És miért jegyzik fel az egyén véleményét a többségi vélemény mellett, hiszen a halákha mindig a többség véleményét követi? Mert ha egyet fog érteni egy bíróság az egyén véleményével, támaszkodhat rá. Mert az egyik bíróság nem bírálhatja felül a másik bíróság döntését, hacsak nem nagyobb nála bölcsességben és számban. Ha nagyobb nála bölcsességben, de nem számban, vagy ha nagyobb nála számban, de nem bölcsességben, nem bírálhatja felül a véleményét, addig, amíg nem nagyobb nála bölcsességben és számban [is] [beleszámítva a korábbi, kisebbségben maradt vélemény forrását??].

Misnah Edujot 1:6:

Rabbi Jehuda azt mondta: ha így van [hogyan a halákha az egyéni véleményt követi a többséggel szemben], miért jegyzik fel az egyén véleményét a többségi vélemény mellett, hiába? Mert ha [egy] ember azt mondaná: „én így kaptam [meg a hagyományt a mesteremtől]”, azt válaszolják neki: „te X.Y. [kisebbségben maradt] véleményét hallottad”.

613 parancsolat

Makkot traktátus (Nezikin rend):

A Szanhedrin traktátusból leválasztott utolsó három fejezet. Témái: hamis tanúvallomások, menedékvárosok (מקלט ערי), rabbinikus bíróság által kiszabott botütések.

Bab. Talmud Makkot 23b-24a:

HÉBERÜL

Rabbi Szimlaj tanította: 613 parancsolat mondatott Mózesnek, [ebből] 365 tiltó [negatív] parancsolat, mint a napok száma [a napévben], és 248 cselekvő [pozitív] parancsolat, az ember testrészeinek megfelelően.

ARÁMI NYELVEN

Rav Hamnuna mondta: Melyik bibliai vers[ből tudjuk ezt]? „Tórát parancsolt nekünk Mózes, örökségül [Jákob közösségének]” (Deut. 33,4). A Tóra [szó] gemátriája [számértéke] ^[24a] hatszáztizenegy. Az „Én [vagyok az Örökkévaló, a te Istened...]”-t és a „Ne legyen neked [idegen istened...]”-et a Mindenható szájából hallottuk.

611 Mózesből + a Tízparancsolat első két parancsolata Istentől = 613

Büntetési tételek

ISMÉTLÉS

Tudatosan elkövető – *méizid* מְזִיד

Nem tudatosan elkövető – *sogeg* שׁוֹגֵג

- Szombatszegés: tórai tilalom tudatos megszegése *Tudatos szándékosság bizonyítandó!*

- Ha vannak tanúk, és ha tanúk jelenlétében figyelmeztették előre, és ha van halálos ítélet kiszabására jogosult *szanhedrin*, aki el is rendeli, stb.:
kövezés általi halálos ítélet סְקִילָה (egy a négyféle halálos büntetés közül)

- Egyébként:
karet כָּרַת („kiírtatás”, Isten által kiszabott és végrehajtott ítélet)

- Szombatszegés: tórai tilalom nem tudatos megszegése *Minden karettal sújtott bűn sogegja: egy évnél fiatalabb nőtény bárány vagy juh.*
korban ḥatat חֲטָאת בְּחֶרֶב בּוֹחֵל בְּמִצְוֹתָיו

- Szombatszegés: rabbinikus tilalom

makkat mardut מַכַּת מְרִדוֹת
„lázasért” elrendelt botütés

Rabbinikus tilalmak, rabbinikus tekintély elutasítása, pozitív tórai előírások meg nem cselekvése

Büntethető – *ḥajjav* חַיִּיב

Nem büntethető – *pattur* פְּטוּר

Malkot מַלְקוֹת botütés: 1 híján 40, kevésbé súlyos tórai tilalmak tipikus büntetése.

Bővebben lásd az előző hétre kiadott anyagban:
<http://birot.web.elte.hu/courses/2016-Misna/Misna04.pdf>

A 613 micva (parancsolat) érvényessége

- Nagykorúak → „szándékkal” rendelkezik és büntethető
 - fiúk: 13 éves kortól v. „első szőrszál”; lányok: 12 éves kortól.
- Halakhikusan zsidók vs. noahidák
- Szabadok vs. rabszolgák is
- Szentély fennállása idejében vs. többség Izraelben él vs. mindig
- Izrael földjén vs. mindenhol (diaszpórában is)
- Csak férfiak vs. mindenki (nők is)

A 613 micva (parancsolat) kategóriái

- 365 tiltó/negatív vs. 248 előíró/pozitív
- „van benne cselekvés” vs. „nincs benne cselekvés”
- ember és társa közötti vs. ember és Isten közötti
bén adam le-ḥavero vs. *bén adam le-Makom*
- büntetés: halálbüntetés (*4+karet*) vs. más
- időhöz kötött vs. időhöz nem kötött
- ...

A 613 micva (parancsolat) kategóriái

- 365 tiltó/negatív vs. 248 előíró/pozitív
- „van benne cselekvés” vs. „nincs benne cselekvés”
- ember és társa közötti vs. ember és Isten közötti
bén adam le-ḥavero vs. *bén adam le-Makom*
- büntetés: halálbüntetés (*4+karet*) vs. más
- időhöz kötött vs. időhöz nem kötött
- **diné mamonot [„pénz-ügyek”]** vs. **diné nefasot [„lélek-ügyek”]**

613 tórai parancsolat

- ...

- **diné mamonot** [„pénz-ügyek”]

pénzhez kapcsolódó ügyek

kb. polgári jog

- **diné nefasot** [„lélek-ügyek”]

(halál)büntetést kívánó ügyek

kb. büntetőjog

De nincs mindig éles határ a kettő között. Ld. mSzanh 1:1

Szanhedrin traktátus: eljárásjog

Eljárásjog

Misna *Szanhedrin* 1. fejezete

1:1

Diné mamonot – **hároman** [kell elbírálni]. Lopások és károkozások – hároman. Állat által okozott károk fajtái, állatok ellopása – hároman. A [nemi] erőszaktevő és a [hajadont] elcsábító és a feleségére panaszt tevő – hároman. Ezek rabbi Meir szavai. De a bölcsek szerint a feleségére panaszt tevő – **huszonhároman**, mert diné nefasot is van benne.

1:2

A [39] botütéssel [büntetendő tórai tilalmak] – hároman. Rabbi Jismael nevében azt mondták: huszonhároman. A hónap megszentelése – hároman. Szökőév beiktatása – hároman. (...) 1:3 (...) A ḥalica – hároman. (...)

Eljárásjog

Misna *Szanhedrin* 1. fejezete

1:4

Diné nefasot – **huszonhárman** [kell elbírálni]. A meghágó és a meghágott [állat] – huszonhárman. A megkövezendő ökör – huszonhárman. (...)

1:5

A törzset és a hamis prófétát és a főpapot **hetvenegy** fős bét din ítélheti csak el. A parancsolatnak nem számító háború indításához – hetvenegy alapján. A város [Jeruzsálem] és a [Szentély] területének a bővítése – csak hetvenegy alapján. Nem hoznak létre [kis, 23 fős] szanhedrint az egyes törzseknek – csak hetvenegy alapján. (...)

Eljárásjog

Deut. 16,18–20:

¹⁸Állíts törzsenként bírákat és előljárókat minden lakóhelyeden, amelyet Istened, az ÚR ad neked, és ezek ítélik a népet igaz ítélettel! ¹⁹Ne kerüld meg a törvényt, ne légy személyválogató, és ne fogadj el vesztegetést, mert a vesztegetés elvakítja a bölcseket is, és félreviszi azoknak az ügyét, akiknek igaz van. ²⁰Az igazságra és csakis az igazságra törekedj, hogy életben maradj, és megtarthatd birtokodban azt a földet, amelyet Istened, az ÚR ad neked.

- *Bét din sel hedijot* 3 tanulatlan, választott bíróságként funkcionálhat.
- Egyetlen rabbi 1 tanult / felavatott
- *Bét din* (rabbiniikus bíróság) 3 tanult / felavatott
- *Szanhedrin ketana* 23 felavatott (Miért ennyi? Ld. mSzanh 1:5.)
- *Szanhedrin gedola* 71 felavatott (mSzanh. 1:5: Num. 11,16+Mózes)

Történelmi áttekintés

A klasszikus rabbinikus irodalom *térben és időben* (ismétlés)

ISMÉTLÉS

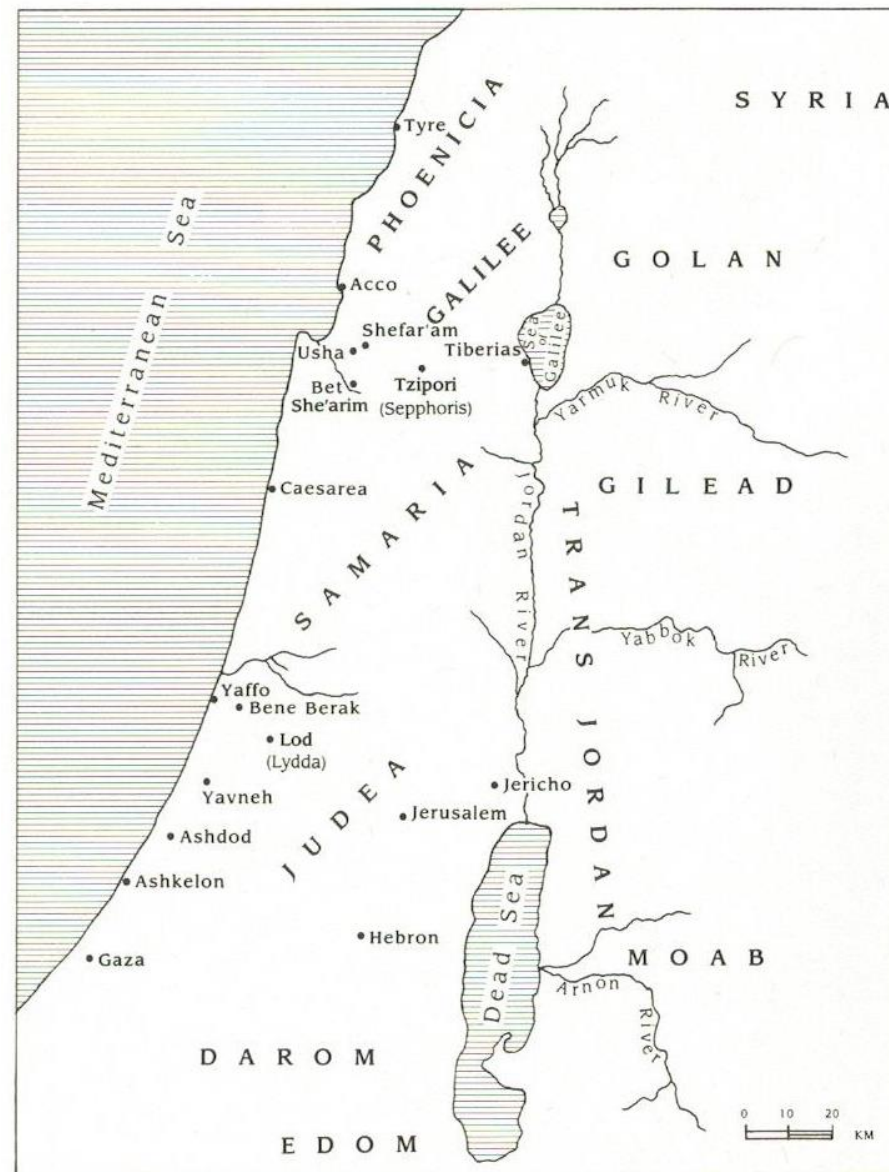
	Palesztina	Babilónia
<i>Tannaitikus kor:</i> (kb. 70 – kb. 220)	Misna Toszefta Halakhikus midrásgyűjtemények ...	---
<i>Amorai kor:</i> (kb. 220 – kb. 500)	Jeruzsálemi Talmud aggadikus midrásgyűjtemények ...	Babilóniai Talmud

Történelmi áttekintés: a rabbinikus élet központjai

A Szanhedrin vándorlása

- (Jeruzsálem i.sz. 70 előtt. De már akkor is létezhetek további farizeus központok.)
- Júda (Dél-Palesztina), i.sz. 70-132:
 - Javne: *Rabban Joḥanan b. Zakkaj, II. Rabban Gamliel, Eleazar ben Azariah...*
 - Bené Brak: *Rabbi Akiva*
 - Lod

A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 25.

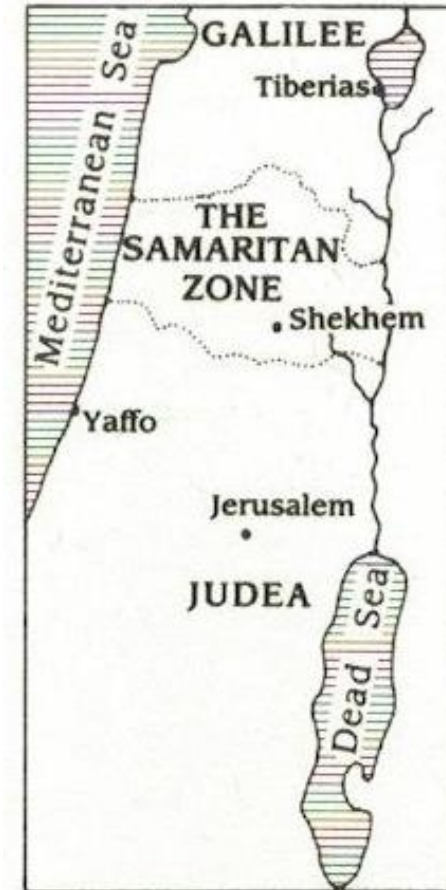

Eretz Israel in the Period of the Mishnah and Talmud

A rabbinikus tevékenység földrajzi mozgása

A Szanhedrin vándorlása

- Bar-Kohba felkelés (132–135) után
áttevéődik a rabbinikus központ Júdából
Galileába (Javne > Usa > Bét Searim > Cippori > Tiberias)
- Az amórai korszakban
a babilóniai rabbinikus központok fokozatos
felemelkedése (a palesztinaiak „rovására”).
- A gáoni korszakban
a rabbinikus tevékenység központja Babilónia.
Palesztinában *pijjut*-költészet, maszoréták tevékenysége, stb.

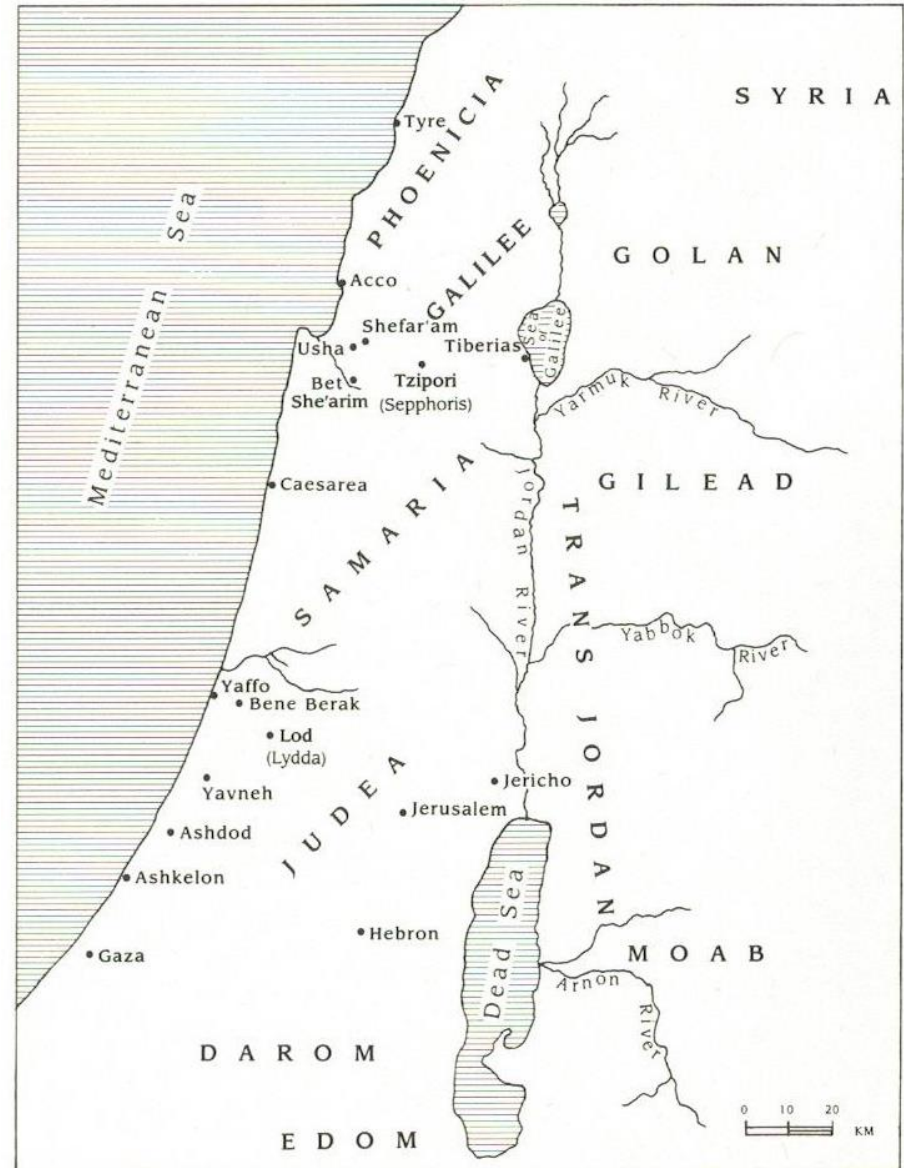

Történelmi áttekintés: a rabbinikus élet központjai

A Szanhedrin vándorlása

- Galilea (Észak-Palesztina):
 - a *Bar Kohba*-felkelés (132-135) után,
a patriarchátus végéig (425) és tovább:
 - Usa: II. Simon b. Gamliel idején
 - Bét Searim: R. Jehuda Ha-Naszi
 - Tiberias: Szanhedrin és a patriarchátus
székhelye kb. 235-től, fontos központ
marad az évezred végéig (vö. maszoréták).
 - Caesarea
 - Cippori / Sepphoris

A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 25.

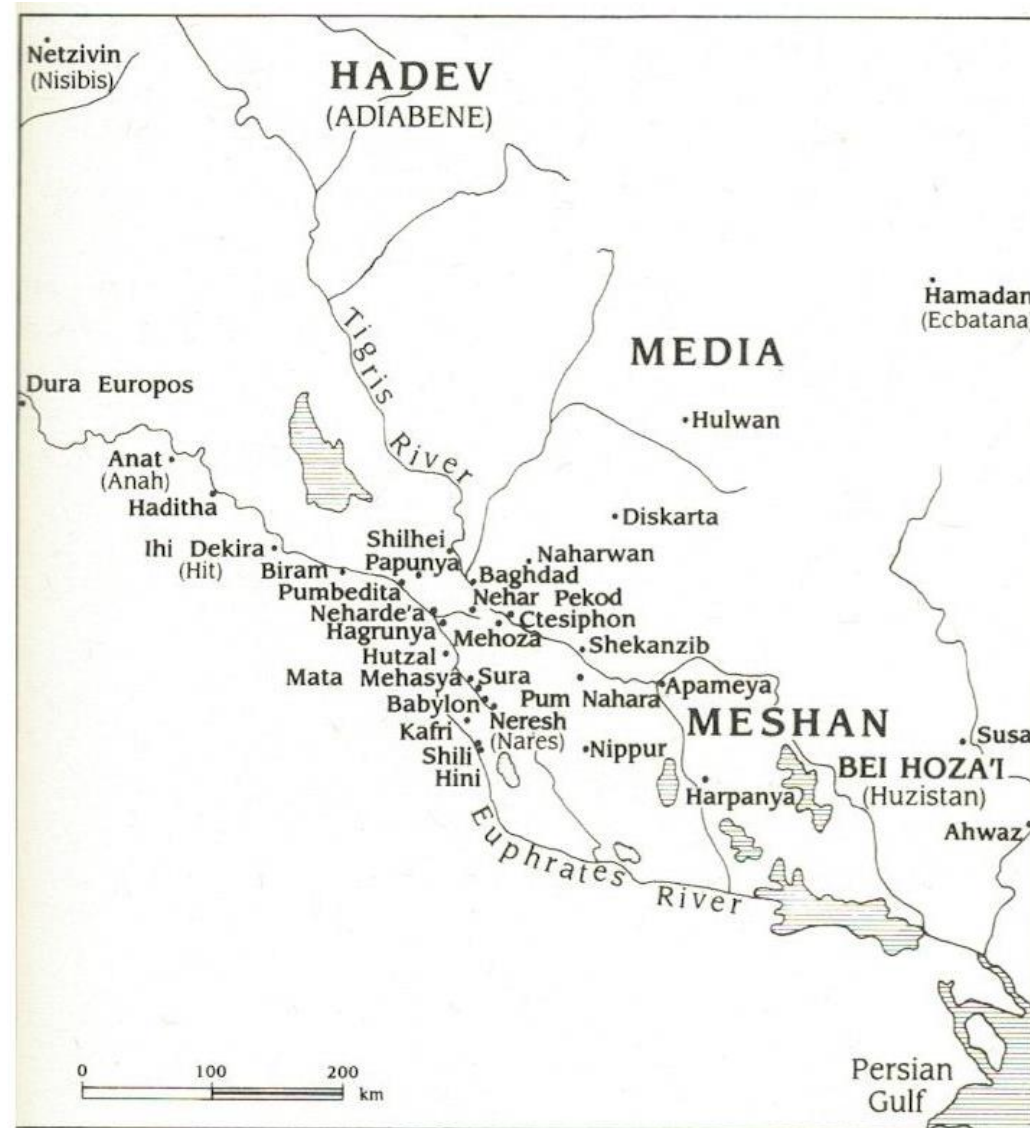

Eretz Israel in the Period of the Mishnah and Talmud

Történelmi áttekintés: a rabbinikus élet központjai

Babilóniában nincs Szanhedrin!

- Babilónia: (inkább az Eufrátesz mentén)
 - *Szura*: jelentéktelen kisváros Dél-Babilóniában. 220 körül *Rav* megalapítja a jesivát, amely fontos központ marad évszázadokon át. A Babilóniai Talmud szerkesztése.
 - *Nehardea*: fontos zsidó központ, de jesiváját *Smuel* teszi kiemelkedővé. 259-ben lerombolják, jesiva Pumbeditába és Mehozába költözik.
 - *Pumbedita*: jesivája 259-től a gáoni korszak végéig (immár Bagdadban) kiemelkedő.
 - *Mehoza*: nagyobb város, jelentős zsidó lakossággal, egyben fontos rabbinikus központ is.

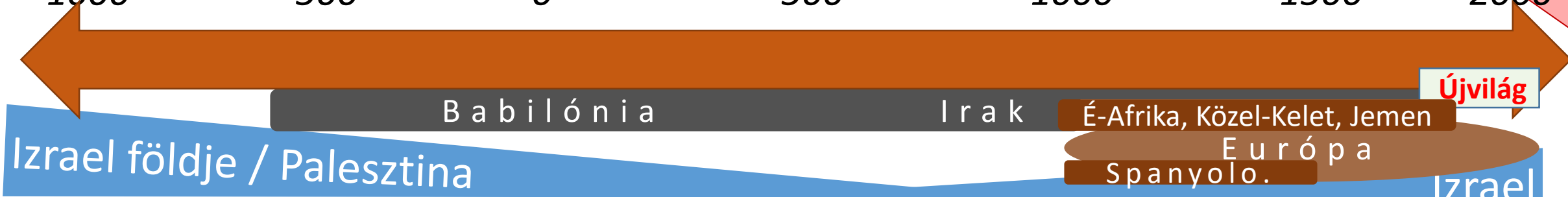
Babylonia in the Period of the Mishnah and Talmud

A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 27.

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

ISMÉTLÉS

-1000 -500 0 500 1000 1500 2000

Bibliai kor:
Héber Biblia

Tannák **Amorák** **Gaonok** **Risonim** **Ahronim**

Első szentély kora

Babiloni fogság

Második szentély kora

I.sz. 500 körül: A **Babilóniai Talmud** lezárása

I.sz. 220 körül Jehuda ha-Naszi: **Misna**

1038. Babilóniai gaonátus vége

1492. Spanyolországi zsidók kiűzetése

1948. Izrael Állam megalapítása

I.e. 587. Első szentély pusztulása

I.sz. 70. Második jeruzsálemi szentély pusztulása

Viszontlátásra jövő héten!